

JITKA JONOVÁ*

Jednání o dovození slavení staroslovanské liturgie pro české a moravské diecéze ve 20. letech 20. století¹

JONOVÁ, J.: Negotiations on the permission to celebrate the Old Slavonic liturgy for the Czech and Moravian dioceses in the 1920s. *Slavica Slovaca*, 59, 2024, No 1, pp. 56-64 (Bratislava).

In response to the establishment of the Czechoslovak Church (in January 1920), which introduced using the vernacular language in the liturgy, the Czech and Moravian bishops requested permission to extend the use of the vernacular language in the liturgy and, following the Cyril and Methodius tradition, to allow the celebration of the Old Slavonic liturgy. The Holy See allowed some extension of the use of the vernacular language in the liturgy and the celebration of the Old Slavonic liturgy in selected places on selected days (approved in May 1920). This was done especially for apologetic reasons, to prevent a greater exodus of the faithful to the Czechoslovak Church. This permission was also meant to be an example of the Holy See's friendliness towards Czechoslovakia.

St. Cyril and Methodius; Slavonic liturgy; vernacular language in liturgy; Czechoslovakia; Czechoslovak Church; Holy See

Českomoravský episkopát žádal o rozšíření dovození užívání lidového jazyka v liturgii již při svolání I. Vatikánského koncilu (1869–1870). Tato otázka se vážně projednávala mezi kněžstvem „českoslovanským“.² První Vatikánský koncil se bohužel k projednávání této otázky nedostal, ale úsilí o zavedení lidového jazyka do liturgie nijak nepohaslo. Tento požadavek připomněla i česká katolická moderna.

Po vzniku samostatného Československa v říjnu 1918 v souvislosti s antiklerikálními tendencemi se čeština coby lidový jazyk v liturgii na jedné straně stala symbolem odklonu od Říma a na druhé se bylo připomínáno, že slovanská liturgie byla schválena Římem v době sv. Cyrila a Metoděje (a její pozdější zákaz byl vnímán jako projev „nepřízně“ vůči slovanským národům).³ V návaznosti na vznik Československé církve, která slavila liturgii v lidovém jazyce a tím „získávala nové věřící“, požádali čeští a moravští biskupové o rozšíření dovození užívání lidového jazyka v liturgii a povolení slavení slovanské liturgie pro české a moravské diecéze.

„Máme-liž v liturgii zůstat při latině?“

V reakci na návrh rozšíření užívání lidového jazyka v liturgii, který měl být projednáván na I. vatikánském koncilu, vyšel obsáhlý článek v Časopise katolického duchovenstva, jehož autor se sice plně zastával užívání latiny, neopomenul však zmínit argument užívání lidového (slovanské-

* doc. PhDr. Jitka Jonová, Th.D., ORCID 0000-0002-3936-6515, Univerzita Palackého v Olomouci, Cyrilometodějská teologická fakulta, Katedra církevních dějin a dějin křesťanského umění, Univerzitní 22, Olomouc 779 99, jitka.jonova@upol.cz

¹ Studie vznikla v rámci projektu IGA CMTF_2023_006 Katolická církev a její působení v českých zemích v 19. a 20. století.

² Jonová, J.: První vatikánský koncil a české země pohledem Svatého stolce. In Kunšát, M. – Šebek, J. – Schmoller, H. (eds.): *Církev, náboženství a politika v Československu a Rakousku ve 20. století*. Praha: Masarykův ústav a archiv, 2019, s. 163-177.

³ Doležal, J.: Český kněz. Životem. 1931, s. 40.

ho) jazyka v době působení sv. Cyrila a Metoděje. V té souvislosti se pozastavil nad tím, zda by se pro liturgii mělo nyní jednat o staroslověnštině nebo spíš o současném lidovém jazyce, protože staroslověnštině by lidé stejně nerozuměli. Na druhou stranu neopomíjí historické argumenty a připouští, že by snad bylo možné dovolit na místech spjatých se slovanskou liturgií ve významných dnech slavit i celou mši „českoslovanským“ jazykem konat a v ostatních dnech, např. na svátky českých patronů apod., dovolit alespoň čtení epištoly a evangelia. Argument, že lidovým jazykem by se zprofanovala liturgie, neměl být zaměňován za „výmluvu“ kněží: lidé nerozumí tomu, co se říká, takže kněz může dělat chyby a navíc pospíchat, zatímco lidé budou jen rádi, že je to krátké. Jako další argument uvádí, že lidový jazyk se vyvíjí a bude tedy potřeba čas od času revidovat překlad, kdežto latina jako mrtvý jazyk je neměnný. Argument, že by liturgie v lidovém jazyce více přitáhla lidi do kostela, odmítl. Závěrem pak autor vyslovuje naději, že se koncil bude touto otázkou zabývat, a uvádí, že by byl rád, kdyby biskupové každé církevní provincie měli právo povolit lidový jazyk v liturgii, nakolik by to uznali za prospěšné nebo vhodné, aniž by museli žádat zvláštního schválení v Římě.⁴ Koncil se však k projednání této otázky nedostal.

Situace po vzniku samostatného Československa v roce 1918

Požadavek národního jazyka v liturgii s odvoláním na cyrilometodějské dědictví se objevuje také v Přerovském programu katolické moderny.⁵ Po vzniku samostatného Československa katoličtí kněží obnovili dříve (coby modernistickou) zakázanou Jednotu katolického duchovenstva a sepsali žádost papeži, v níž mimo jiné žádali zdobrovolnění celibátu, ale také povolení lidového jazyka v celé liturgii a také liturgii staroslovanskou, zejména v památné dny národních světců v Nitra, na Velehradě, na Sázavě a v Praze v Emauzích a na Vyšehradě.⁶ Papež Benedikt XV. požadavky kněží vyslechl, ale odmítl jejich realizaci. Radikální kněžstvo se proto oddělilo a rozhodlo založit národní církev, která měla být nezávislá na Římu a mimo jiné v ní měla být zavedena liturgie v národním jazyce. To byl počátek vzniku Československé církve, která vznikla 8. ledna 1920.⁷ Tyto události pozorně sledoval i Svatý stolec.

Řím záhy dostal zprávu o „nelegitimní kampani za zavedení lidového jazyka do liturgie“.⁸ Biskupové důrazně připomenuli, že kněží nesmí celebrovat v jiném liturgickém jazyce, než v tom, který je schválený Svatým stolicí.⁹ Zavedení lidového jazyka do liturgie bylo reformátory prohlašováno za věc „náboženskou a národní“.¹⁰

Pro biskupy tak nastala nelehká situace. Do Československé církve přešla část dosavadních katolických kněží a s nimi často přešli i jejich farníci, významným „lákadlem“ bylo slavení liturgie srozumitelným lidovým jazykem. Reformní kněží argumentovali, že o liturgickou řeč byli Češi i Slováci (sic!) nespravedlivě připraveni, a jejich povinností a starým privilegiem je požadovat ji z ohledu náboženského i národního.¹¹

⁴ Máme-liž v liturgii zůstat při latině? In: Časopis katolického duchovenstva, 1870, s. 176-206, 284-293.

⁵ Na sjezdu, který se uskutečnil v Přerově 31. 7. 1906, byl přijat tzv. Přerovský program. Jeho obsahem byl např. požadavek o demokratizaci církve, možnosti volby biskupů kněžímí dané diecéze, větší spoluúčast laiků na církevní správě, zavedení národního jazyka do liturgie, zdobrovolnění celibátu atd. Doležal, J.: Český kněz, c. d., s. 48.

⁶ Doležal, J.: Český kněz, c. d., s. 63-64.

⁷ Città del Vaticano, Archivio Storico della Segreteria di Stato – Sezione per i Rapporti con gli Stati e le Organizzazioni Internazionali (ASRS), Fondo *Congregazione degli Affari Ecclesiastici Straordinari (AA.EE.SS.)*, Benedetto XV., Austria-Ungheria, pos. 1356, fasc. 543, f. 92rv. 8. 1. 1920; f. 97rv. 10. 1. 1920.

⁸ AAV, Archivio Nunziatura Cecoslovacchia (dále jen ANC), b. 15, fasc. 67, f. 3-4. Klein, 9. 12. 1918. Srov. AAV, ANC, b. 16, f. 3-6, 2. 2. 1919.

⁹ AAV, ANC, b. 15, fasc. 64, f. 78. 5. 11. 1919.

¹⁰ AAV, ANC, b. 16, fasc. 72, ff. 24-132. Petice z let 1919-1920.

¹¹ AAV, ANC, b. 15, fasc. 64, f. 225-226.

Z tohoto důvodu se biskupové rozhodli požádat o možnost zpívat (recitovat) epistolu a evangelium při mši v lidovém jazyce, užívat lidový jazyk při procesích a při udílení svátosti (např. křest či manželství) či při pohřebních obřadech. Dále žádali o možnost slavit liturgii ve staroslověněštině v určité dny (svátky hlavních národních patronů: sv. Václav, Ludmila, Prokop, Jan Nepomuk) a na místech spjatých s počátky křesťanství v českých zemích: Velehrad, Sázava (sv. Prokop – slovanští mniši), Vyšehrad, Emauzy, kaple sv. Václava a hrob sv. Jana Nepomuka v katedrále, hrob sv. Ludmily v kostele sv. Jiří, bazilika sv. Václava ve Staré Boleslavi, Svatá Hora u Příbrami. Dovolení staroslověněštiny v liturgii mělo jednak poukázat na to, že Svatý stolec nijak českými zeměmi nepohrdá, jednak také na jednotu a univerzálnost katolické církve.¹²

Ale shoda biskupů byla jen zdánlivá. Každý z nich měl na vhodnost/nevhodnost jiný názor, podpořený různými argumenty.

Zatímco na většinu požadavků kněží reformistů biskupové nemohli a ani nechtěli přistoupit, „vzhledem k bohoslužbě projevila se jednomyslná ochota episkopátu žádati sv. Stolici, aby dovolila užívání mateřské řeči v liturgii měrou co možno největší. Mimo to bylo usneseno, aby bez průtahu odbornými znalci, k tomu cíli určenými, vypracován byl v tom smyslu návrh agendy. Také byl projeven souhlas, žádati Sv. Stolici, aby na místech pro křesťanství v zemích československých významných a ve zvláštní dny bylo dovoleno sloužiti mši sv. řeči staroslovanskou.“¹³

V otázce dovolení staroslověněštiny žádal kardinál státní sekretář Pietro Gasparri nuncia, aby mu sdělil, jak moc je tento jazyk lidem srozumitelný.¹⁴ A zatímco v prosinci 1919 nebylo ze strany Svatého stolce vyhověno žádosti o slavení liturgie v staroslověněštině v Praze pro Jihoslovanskou komunitu s odůvodněním, že toto povolení se vztahuje výhradně na určitá místa,¹⁵ nyní byla tato otázka pojednávána.¹⁶

O požadavku biskupů jednala jak kongregace pro mimořádné církevní záležitosti, tak kongregace ritů.¹⁷ Pokud se jednalo o užívání staroslověněštiny, bylo uvedeno, že arcibiskup Kordač o to žádal s ohledem na slovanskou liturgii praktikovanou v období Cyrilmetodějské misie, kdy byla papežem na Velké Moravě povolena staroslovanská liturgie. Požadavek biskupů byl považován za umírněný, ale pravda také byla, že v českých zemích nebyla slovanská liturgie používána po celá staletí. Členové kongregace měli zvážit, zda a v jakém rozsahu se má odpovědět na požadavky česko-moravského episkopátu.¹⁸

Vážně byl brán Kordačův argument, že kněží odpadlí do Československé církve měli klamat mnohé věřící tvrzením, že římská církev popírá i ty ústupky, které jim byly přislíbeny a prohlašují arcibiskupa (Kordače, pozn. aut.) nepřitelem lidového jazyka. Kordač označoval staroslověněštinu jako podobnou lidovému jazyku („linguae vulgari est similis“).¹⁹

Právě v záležitosti srozumitelnosti staroslověněského jazyka upřesnil nuncius Micara, že je to velmi starý slovanský jazyk. Konzultoval jeho srozumitelnost s několika lidmi, včetně pro-

¹² ASRS, AA.EE.SS., Benedetto XV., Austria-Ungheria, pos. 1356, fasc. 545, f. 14-18. Zápis z biskupských konferencí, 10. 2. 1920.

¹³ AAV, ANC, b. 15, fasc. 64, ff. 156-160. Pastýřský list českomoravského episkopátu, 17. 1. 1920. Ordinariátní list pražské arcidiecése, 1920, č. 2.

¹⁴ AAV, ANC, b. 15, fasc. 69, f. 16rv. Gasparri, Vaticano 24. 3. 1920.

¹⁵ AAV, ANC, b. 15, fasc. 69, f. 11 (3. 12. 1919), f. 12 (Gasparri, 9. 12. 1919).

¹⁶ ASRS, AA.EE.SS., Benedetto XV., Austria-Ungheria, pos. 1464, fasc. 593, f. 7r. Alessandro Verde, 9. 3. 1920.

¹⁷ ASRS, AA.EE.SS., Benedetto XV., Austria-Ungheria, pos. 1464, fasc. 593, f. 2r. 9. 3. 1920; f. 36rv. Alessandro Verde, 10. 3. 1920.

¹⁸ ASRS, AA.EE.SS., Benedetto XV., Austria-Ungheria, pos. 1464, fasc. 593, f. 4.

¹⁹ ASRS, AA.EE.SS., Benedetto XV., Austria-Ungheria, pos. 1464, fasc. 593, f. 9-11. Kordač, 14. 4. 1920.

fesora staroslověnštiny Vajse,²⁰ a všichni mu potvrdili, že pokud se staroslověnština čte pomalu a zřetelně, pak lidé rozumí několika slovům, ale je pro ně srozumitelnější více než latina, zvláště v některých oblastech s dialektem bližším staroslověnskému jazyku.²¹

Konzultor kongregace ritů P. Girolamo Maria Mileta, OFMConv. ve svém obsírném pojednání k otázce staroslovanské liturgie v Čechách a na Moravě připomenul její historický vývoj. Staroslověnština byla de jure povolena jako liturgický jazyk, ale podle něj šlo o pomocný kultovní jazyk („culto suppletorio“), v němž byly zpívány části přináležející lidu (Gloria, Credo...), ale není si jistý, zda bylo povoleno slavit celou liturgii slovansky, tj. jednalo se o latinskou liturgii ve slovanském jazyce.

K požadavku českomoravského episkopátu s ohledem na předchozí zákazy slovanské liturgie (např. papeže Štěpána VI.) uvedl, že liturgie byla zakázána proto, že se jedná o něco špatného („malum“), ale nikoli proto, že by byla špatná sama o sobě, nýbrž proto, že byla za takovou prohlášena („malum, quia prohibitum, non di prohibitum, quia malum“), neboť i papežové tento jazyk také v liturgii povolili (Hadrián II., Jan VIII., nezmiňuje encykliku *Grande Munus*). Pokud by tedy Svatý stolec vyhověl požadavku o povolení pro určitá místa, bylo by to v souladu s dřívějšími dovoleními a nebyl by to podle něj *precedens* žádat toto dovolení pro jiné jazyky, výslovně uvádí maďarštinu a němčinu (čímž odpovídal na námitky, že zavádění slovanského jazyka do liturgie bylo vnímáno jako neopodstatněné nadržování Slovanům; v tomto ohledu byl již v době habsburské monarchie liturgický jazyk vnímán zcela jako politická záležitost, nikoliv jako věc církevní disciplíny). Slovanský jazyk byl alespoň v době Velké Moravy legitimním liturgickým jazykem na daném území, zatímco pro maďarštinu či němčinu se podobný argument nevyskytuje (ty nikdy nebyly uznány jako liturgické jazyky).

Biskupové žádali dovolení staroslovanského liturgického jazyka z apologetických důvodů. Svatý stolec upřednostňoval latinu nad staroslověnštinou, která zde byla v dobách christianizace, nikoliv z důvodu, že by staroslověnštinou pohrdal, ale aby zvýraznil univerzalitu katolické církve. Nezanedbatelnou roli v žádosti hraje také skutečnost, že 140 českých kněží reformistů zavedlo rozkol a vyhlásilo národní církev, jejímž výrazným znakem je právě národní liturgický jazyk. Biskupové předpokládali, že dovolení staroslověnštiny (i když reformisté používají v liturgii český jazyk) bude umírňovat kritiku římské církve. Mileta uvedl, že žádost biskupů není důvod spojovat s dřívějšími snahami o zavedení o úpravu liturgického jazyka v českých zemích.

Vzhledem k tomu, že v Československu nebyl problém s pravoslávím, nebylo potřeba řešit cyrilici, jelikož mohla být využita hlaholice. Hlaholici údajně vytvořil sv. Cyril, takže toto písmo existovalo ještě před rozkolem a bylo používáno pro misály a breviáře latinského ritu ve slovanštině. Bylo tedy žádoucí, aby stejně jako pro ostatní slovanské církevní provincie i pro Československo byly tištěny liturgické knihy hlaholicí. Na závěr svého pojednání Mileta doporučil však, aby příslušný dekret nebyl publikován v *Acta Apostolicae Sedis*, aby nedošlo k nepokojům u jižních Slovanů.²²

Nuncius potvrdil skutečnost, že věřící se povzbuzení agitátory často dožadují mateřštiny s odůvodněním, že jinak už do kostela nebudou chodit, a vydání dovolení, o které požádali biskupové by mohlo pomoci situaci vyřešit.²³

²⁰ Josef Vajs (1865–1959), profesor pražské teologické fakulty, kněz, teolog, slavista, filolog, překladatel, editor staroslověnských a církevněslovanských textů.

²¹ ASRS, *AA.EE.SS.*, Benedetto XV., Austria-Ungheria, pos. 1464, fasc. 593, f. 9-11. Micara, 21. 4. 1920.

²² ASRS, *AA.EE.SS.*, Benedetto XV., Austria-Ungheria, pos. 1464, fasc. 593, f. 13-25. Girolamo Maria Mileta OFMConv., 6. 5. 1920. Tento požadavek byl dodržen, dekret v AAS nevyšel, ale v Čechách a na Moravě byl publikován v příslušných ordinariátních listech.

²³ ASRS, *AA.EE.SS.*, Benedetto XV., Austria-Ungheria, pos. 1464, fasc. 593, f. 29-34r. Micara, 20. 5. 1920.

21. května 1920 bylo zasláno Kongregaci pro mimořádné církevní záležitosti schválené znění čtyř bodů (při zpíváních mších bylo dovoleno opakovat Epištolu a Evangelium v lidovém jazyce; při udílení svátosti křtu a manželství mohly být dialogické otázky v lidovém jazyce; při pohřebních obřadech mohly být modlitby v lidovém jazyce; litanie a prosby při procesích mohly být v případě nutnosti pronášeny lidovým jazykem) s dodatkem, že pátý bod týkající se dovolení staroslovanské liturgie po delším zvažování také doporučuje ke schválení.²⁴

Taktéž k 21. květnu je datována „Istruzione riservata“, která se týkala užití lidového jazyka v liturgii na místech, která obývali většinou Němci a Maďaři. V ní stálo, že epištola a evangelium neměly být na těchto místech čteny ve slovanském lidovém jazyce. Při udílení svátostí se nikomu nemělo bránit ve sloužení svátostí podle latinského rituálu (tj. nemělo to být dle libovůle kněze).²⁵

Oznámení o dovolení bylo prostřednictvím nuncia Micary zasláno arcibiskupu Kordačovi do Prahy.²⁶ Dovolení staroslověnštiny v liturgii se týkal 5. bod: „*ve staroslověnštině, psané hlaholicí (z knih Svatým stolcem schválených) mohla být v určitých dnech během roku (svátek sv. Cyrila a Metoděje, sv. Václava, sv. Ludmily Sv. Prokopa a Sv. Jana Nepomuka) slavena zpívaná mše sv. na místech a svatyních: Velehrad na Moravě, Sázava, pražský Vyšehrad, klášter OSB v Praze, kaple sv. Václava a hrob sv. Jana Nepomuckého v katedrále sv. Víta, hrob sv. Ludmily v kostele sv. Jiří na pražském hradě, v bazilice ve Staré Boleslavi na místě umučení sv. Václava a na Svatého Hoře u Příbrami.*“²⁷

Dekret byl v Československu s napětím očekáván.²⁸ Samozřejmě dovolení staroslověnštiny muselo být provázeno rozšířením její znalosti, o což se intenzivně snažil i výše zmíněný Josef Vajs.²⁹ Dekretu věnovala pozornost i soudobá média. Pražský večerník nesprávně uvedl, že papež dovolil češtinu jako jazyk bohoslužebný.³⁰

V r. 1920 se jednalo o nástupci rezignovavšího olomouckého arcibiskupa Lva kardinála Skrbenského z Hřiště. Stal se jím Antonín Cyril Stojan. Nuncius při jeho hodnocení mimo jiné uvedl, že byl zastáncem rozšíření dovolení lidového jazyka v liturgii a dokonce po udělení dovolení pro staroslovanskou liturgii měl naléhat na nuncia, aby telegrafoval do Říma, že jen tři kněží jsou schopni v tomto jazyce sloužit, a bylo by tedy třeba dovolit užívání moderního lidového jazyka. Nuncius jej však v tomto požadavku umínil.³¹ Ani tento jeho požadavek však nezabránil Stojanovu jmenování arcibiskupem olomouckým.

Indult Svatého stolce byl přijat s velkým uspokojením a jako důkaz zájmu Svatého stolce o českou a moravskou tradici.³² 27. června 1921 zaslal prosebný list arcibiskup Kordač a žádal ještě o schválení dalšího místa, kde by bylo dovoleno slavit liturgii staroslověnsky (jednalo se o kostel sv. Cyrila a Metoděje v Karlíně).³³ Žádosti mělo být vyhověno a příslušné instrukce byly zaslány Kongregaci ritů.³⁴

²⁴ ASRS, AA.EE.SS., Benedetto XV., Austria-Ungheria, pos. 1464, fasc. 593, f. 35r. Alessandro Verde, 21. 5. 1920.

²⁵ ASRS, AA.EE.SS., Benedetto XV., Austria-Ungheria, pos. 1464, fasc. 593, f. 38rv. Alessandro Verde, 21. 5. 1920. AAV, ANC, b. 15, fasc. 69, f. 42r. Istruzione riservata 38/1920. 21. 5. 1920.

²⁶ ASRS, AA.EE.SS., Benedetto XV., Austria-Ungheria, pos. 1464, fasc. 593, f. 40r. Gasparri 26. 5. 1920.

²⁷ AAV, ANC, b. 15, fasc. 69, f. 41rv. Dekret kongregace posv. obřadů, 21. 5. 1920.

²⁸ ASRS, AA.EE.SS., Benedetto XV., Austria-Ungheria, pos. 1464, fasc. 593, f. 40r. Micara, 27. 5. 1920.

²⁹ AAV, ANC, b. 15, fasc. 69, ff. 89-140.

³⁰ AAV, ANC, b. 15, fasc. 69, f. 153. Pražský večerník, 9. 6. 1920.

³¹ Nuncius zmiňuje, že v době psaní zprávy dostal od arcibiskupa Kordače příznivé hodnocení Stojana. Srov. ASRS, AA.EE.SS., Benedetto XV., Austria-Ungheria, pos. 1487, fasc. 613, f. 51-54r. 7. 7. 1920.

³² ASRS, AA.EE.SS., Benedetto XV., Austria-Ungheria, pos. 1464, fasc. 593, f. 42. Osservatore Romano, 13. 6. 1920.

³³ ASRS, AA.EE.SS., Benedetto XV., Austria-Ungheria, pos. 1464, fasc. 593, f. 47r. 27. 6. 1921.

³⁴ ASRS, AA.EE.SS., Benedetto XV., Austria-Ungheria, pos. 1464, fasc. 593, f. 48rv. 20. 7. 1921.

Naopak kritickou relaci o výsledku – důsledcích Indultu z 21. 5. 1920 napsal papeži královéhradecký biskup Karel Kašpar.³⁵ Kašpar sděloval, že byl v Indultu jasný výčet míst a svátků, kdy může být zpívána mše ve staroslověně, ale opakovaně dochází k rozšiřování, a to i s nebo bez povolení arcibiskupa.

Také v novinách se objevují zprávy, že mše ve staroslověně se slaví i v jiné dny, než bylo dovoleno. Kašparovi nebylo známo, zda o dovolení pro to žádal sám arcibiskup. Připadalo mu, že arcibiskup usiluje o rozšíření staroslovanské liturgie, protože je to přání biskupa Antonína Podlahy. Přál si, aby žádost o dovolení, kterou podal pro kostel sv. Cyrila a Metoděje v Karlíně, platila pro všechny kostely zasvěcené sv. Cyrilu a Metodějovi, což Kašpar nepovažoval za šťastné řešení: „*Je potřeba už konečně říci: Dost!*“³⁶

Arcibiskup Kordač odpověděl, že v pražské arcidiecézi opakovaně publikoval v ordinariátním listu upozornění, aby byl dodržován daný Indult a sám dbal na jeho striktní dodržování. To se týkalo i otázky slovanské liturgie, proto zažádal, aby bylo dovolení rozšířeno o baziliku sv. Cyrila a Metoděje v Praze. Kordač argumentoval tím, že liturgické právo je pozitivní právo, a v tomto případě nedochází k porušení Božího zákona a zachování jednoty s Římem. Z pastoračních důvodů s ohledem na spásu duší považuje tento stav za dovolený, dokud nepomine nebezpečí.

Biskupové varovali před tím, aby se lidé svou nevědomostí nenechali strhnout k hypernacionalismu povzbuzením rozšiřovanou nenávistí vůči římskému stolci. Argumentovalo se také slovanskou liturgií s odvoláním na dobu sv. Cyrila a Metoděje, která byla pak potlačena v době německé nadvlády. Tento národní motiv údajně zneužívali nepřátelé církve ve školách či sdělovacích prostředcích. Kordač viděl možnou nápravu tohoto zla ve všeobecné a opravdové reformě duchovenstva.³⁷

Nuncius Micara sám potvrdil, že na některých místech se tu a tam slouží mše sv. celá v českém jazyce a občas je hlášen nějaký nový případ. I v užívání staroslověňštiny v liturgii došlo k určitému zneužívání, ale pouze v několika případech. Nuncius je okamžitě sdělil Kordačovi, který slíbil, že upozorní každého, kdo by se v tomto ohledu provinil.³⁸

Na konci září však zaslala svoji žádost v otázce lidového jazyka v liturgii papeži i Jednota katolického duchovenstva. Argumentovali zvláště dovozením slovanské liturgie v době sv. Cyrila a Metoděje a také tím, že tato liturgie byla zrušena z důvodu nepřátelství německých biskupů, kteří prosadili latinu proti vůli celého českého národa. Jakékoliv žádosti z Čech o její obnovu byly odmítány (Řehoř VII.), což vedlo k nepřátelství vůči Římu (uvádí další historické momenty včetně husitství, zrušení kompaktát Piem II. či Bílou Horu). Zdůrazňovali, že Jednota chce hájit zájmy Říma. A proto se dožadovali svolení mateřštiny jako liturgického jazyka, neboť latina byla našemu lidu naprosto nepochopitelná. Prosili o povolení liturgie opět ve slovanštině. Argumentovali, že latinská liturgie vede coby nesrozumitelná k náboženské lhostejnosti. Navíc již na mnoha místech kněží slavili oběť mše sv. v češtině a lidé to vítali s nadšením. Biskupové k tomu mlčeli, poněvadž uznávali, že je to nezbytné. Jakmile Apoštolský stolec splní přání lidu a duchovenstva, bude okamžitě více milován. Dále pak Jednota žádala obnovení autokefálního (!) patriarchátu na Velehradě s odvoláním na jeho existenci v době Velké Moravy, zdobrovolnění celibátu apod.³⁹ Nebyla vůbec patrná spokojenost nad svoleními, která dal v otázce liturgie Svatý

³⁵ Karel Kašpar (1870–1941) studoval v Římě, 1893 kněžská ordinace, 1907 kanovník u sv. Víta. V březnu 1920 jmenován pomocným biskupem Hradci Králové, sídelním se stal v červnu 1921, 1931 jmenován pražským arcibiskupem a r. 1935 kardinálem.

³⁶ AAV, ANC, b. 17, f. 181-182. Kašpar, 3. 9. 1921.

³⁷ ASRS, AA.EE.SS., Benedetto XV., Austria-Ungheria, pos. 1464, fasc. 593, f. 55-56r. 16. 9. 1921.

³⁸ ASRS, AA.EE.SS., Benedetto XV., Austria-Ungheria, pos. 1464, fasc. 593, f. 53-54v. 15. 10. 1921.

³⁹ ASRS, AA.EE.SS., Pio XI., Cecoslovacchia, 1922-1946, pos. 2 P. O., fasc. 2, f. 26-37. 28. 9. 1921.

stolec, ale naopak se stále opakoval požadavek liturgie v lidovém jazyce. V tomto ohledu je třeba dát za pravdu Kašparovi, že dosavadní ústupky se mýjely účinkem.

V říjnu 1921 zaslal nunciovi své vyjádření i biskup Kašpar s omluvou, že se neozval dříve, protože byl vytížen přípravou na jednání biskupské konference.

Uvádí pastýřský list biskupů, který obsahoval řeč arcibiskupa Stojana. Kašpar sám zdůraznil, že je třeba přísně zachovávat Indult vydaný Svatým stolicí ohledně liturgického jazyka. Naopak Kordač argumentoval pastoračními zájmy (*salus animarum suprema lex*), a proto považoval za nezbytné odvolat zákazy v oblasti liturgického jazyka. Stojan pak žádal, aby epištola a evangelium mohlo být zpíváno výhradně česky, což údajně sdělil papeži i při audienci, a očekával, že to bude dovoleno. Kordač byl toho názoru, že toto Svatý stolec nemůže dovolit. Nicméně tento zákaz dosud nebyl v Čechách a na Moravě jasně zveřejněn. Kašpar spolu s litoměřickým biskupem však byli pevně rozhodnutí zákaz zveřejnit a přísně vyžadovat jeho plnění.⁴⁰ Nejednalo se o úřední dopis, Kašpar psal tento list v neoficiálním duchu. Na příklad oslovení „Carissimo Mansignore!“ naznačuje, že se takto snažil sdělit své postřehy neoficiální formou.

Gasparri přijal Micarova zjištění a vyjádřil uspokojení nad snahami zamezit zneužívání lidového jazyka v liturgii. Zvláště chválil rozhodnutí a snahu biskupů zlepšit vzdělání kněžstva, na čemž papeži velmi záleželo.⁴¹

Kordač zaslal zprávu o jednání biskupské konference v listopadu. V části věnované vojenským duchovním je uvedeno, že je podporováno větší rozšíření použití lidového jazyka v liturgii.⁴²

V nekrologu Benedikta XV. mu reformní kněží přiznávají jako pozitivní přínos: „*I my tedy zaznamenáváme úspěchy, kterých za něho docílilo bylo po programu našem. Jest to především staroslovanská liturgie na památných místech a v dny patronů národních. Jest to přiznání stávající tradice v užívání jazyka národního, při některých aspoň obřadech.*“⁴³

Ve zprávě adresované papeži z biskupských konferencí v říjnu 1922 píše Kordač o pokračujícím hnutí mezi duchovenstvem o zavedení lidového jazyka do liturgie s odkazem na Cyrilo-metodějskou misii. Dříve sporadické zneužívání lidového jazyka v liturgii nad rámec dovolení Svatého stolce bylo stále častější. Kněží podporu latinské liturgie vnímali jako zradu – biskupové sice instruovali kněze, jak mají postupovat, ale ti tváří v tvář nacionalismu nemohli lid přesvědčit. Na závěr vyjádřil přesvědčení, že až se umírní vášně, neposlušnost přestane. Na tomto se měli shodnout všichni biskupové.⁴⁴

Daleko kritičtější byl biskup Kašpar. Uvedl, že v jeho (královéhradecké diecézi, pozn. aut.) diecézi nebyl jediný kostel, kde by bylo dovoleno slavení staroslovanské liturgie. Naopak v Praze dochází k porušování indultem přesně specifikovaných možností. Považoval za nevhodné, aby kněží požadovali rozšíření indultu, natož věřící – takové lze označit jako liberální katolíky. Doporučoval, aby byl upřesněn rozsah indultu v 5. bodu, aby bylo zamezeno libovolnému výkladu.⁴⁵

O tom, že Kašparovo doporučení bylo bráno velmi vážně, svědčí koncept dopisu nuncia, v němž upozornil arcibiskupa Kordače jako předsedu biskupské konference, že není možné tolerovat přestupky v oblasti liturgického jazyka. Podle nuncia měl být v tomto duchu napomenut klérus.⁴⁶

⁴⁰ AAV, ANC, b. 17, f. 167-168. Kašpar, 16. 10. 1921.

⁴¹ ASRS, AA.EE.SS., Benedetto XV., Austria-Ungheria, pos. 1464, fasc. 593, f. 57r. 8. 11. 1921.

⁴² AAV, ANC, b. 17, f. 192-194. Kordač, 30. 11. 1921.

⁴³ AAV, ANC, b. 15, fasc. 64, f.248-156. Jednota, Praha 7. února 1922, č. 3-4, roč. IV.

⁴⁴ AAV, ANC, b. 17, f. 250-255. 31. 10. 1922. ASRS, AA.EE.SS., Pio XI., Cecoslovacchia, pos. 5 P.O., fasc. 6, f. 60-63. ASRS, AA.EE.SS., Pio XI., Cecoslovacchia, pos. 5 P.O., fasc. 6, f. 74rv. Kordač, 6. 11. 1922

⁴⁵ ASRS, AA.EE.SS., Pio XI., Cecoslovacchia, pos. 69 P.O., fasc. 70, f. 6. Jednotlivé stránky nejsou foliovány. (Kašpar, 21. 11. 1922, s. 24-33).

⁴⁶ Tento svůj postupu sdělil Micara mons. Bogonginimu, sekretáři Kongregace pro mimořádné církevní záležitosti. Srov. AAV, ANC, b. 17, f. 290-291. 20. 11. 1922.

Litoměřický biskup Josef Gross nesouhlasil s vyjádřením metropolity Kordače, že případná porušení indultu jsou jen ojedinělé případy. Bohužel nedošlo k potlačení zneužívání hned na začátku, a to z obavy před reakcí českého národa. Odvolávání se žadatelů o rozšíření dovolení užívání lidového jazyka v liturgii na privilegia vydaná papeži Hadriánem II. a Janem VIII. odmítl. Taktéž argument, že by se užíváním lidového jazyka v liturgii zabránilo odpadům do československé sekty.

Smířlivější odpověď říjnový dotaz kongregace k porušování indultu podal v lednu 1923 olomoucký arcibiskup Stojan. Používání lidového jazyka v liturgii nad rámec dekretu považoval za menší zlo, pokud je to odůvodněno obranou proti agresivitě schizmatiků. I přesto arcibiskup důrazně kněžstvo varoval, aby nedocházelo nadále k používání lidového jazyka v liturgii nad rámec dekretu. Jiný druh obtíží viděl v otázce epištoly a evangelia při mši, kterou Svatý stolec dovolil opakovat v lidovém jazyce, což napomáhalo srozumitelnosti lidem.⁴⁷

Nuncius při celkovém hodnocení uvedl, že je třeba si uvědomit, že porušování dekretu je velmi rozšířené. Vzhledem k situaci v Československu je třeba vyvrátit mylné argumenty tvrdící, že používání lidového jazyka v liturgii schválil pro Čechy a Moravu papež Jan VIII. a je to právo, které nesmí být věřícím odnímáno. Podobně jako mylné odmítal tvrzení, že řádění reformistů zamezí používáním lidového jazyka v liturgii.⁴⁸ Případné další rozšiřování dovolení nad rámec vydaného indultu nebylo dovoleno, naopak bylo přísně vyžadováno, aby biskupové důsledně vedli kněze k dodržování předpisů i v otázce liturgického jazyka.

Za pár let, v lednu 1927 žádal arcibiskup Leopold Prečan o rozšíření dovolení slavení mše ve staroslověnsčině pro kapli sv. Cyrila a Metoděje na Radhošti. Argumentoval tím, že schizmatici (Československá církev, pozn. aut.) tam začali slavit svoji pseudomši (v lidovém jazyce) a tvrdili, že je to ta mše, která se slavila v době sv. Cyrila a Metoděje. Prečan tomu chtěl zabránit a za možné řešení považoval možnost slavit mši ve staroslověnsčině, tedy jazyce doby sv. Cyrila a Metoděje. Tím by měly být naplněny touhy katolíků a zmařeny plány schizmatiků. Zároveň předal prosbu duchovenstva příborského děkanátu, kam Radhošť spadá, zda by bylo možné získati alespoň nepatrný ostatek sv. Cyrila pro kapli sv. Cyrila a Metoděje na Radhošti. Na závěr Prečan uvedl, že toto žádá jen pro prospěch svého lidu, jinak by si to nedovolil učinit.⁴⁹

Nuncius věc nevnímal příliš příznivě. Připomenul, že Svatý stolec odmítá přijmout další výjimky. Navíc upozorňoval, že Radhošť vypadá spíš jako turistické než poutní místo. Pokud tedy se má žádat o výjimku, navrhoval, aby se jednalo např. o Svatý Hostýn, Svatý Kopeček nebo Osvětimany. Podobně podle něj nemůže uspět ani argument, že by Prečanem požadované rozšíření dovolení mohlo prospět. Nuncius Prečana „přátelsky“ upozornil, že jeho argumenty nejsou dostatečné, protože není zřejmé, jak by mohla staroslověnština přispět ke spáse duší. Výslovně uvedl, že: „*Použití lidového jazyka, jako experiment, nepomohl.*“⁵⁰

Bylo patrné, že pro další případné ústupky již není prostor. Zatímco bezprostředně po vzniku Československé církve byl brán vážně argument, že dovolení užívání lidového jazyka v liturgii pomůže zabránit odchodu věřících do této nové církve. Postupně stále méně katolíků odcházelo do Československé církve a ani užívání lidového jazyka v liturgii nové věřící do Československé církve nepřivádělo. Pro případné rozšíření dovolení lidového jazyka v liturgii či rozšíření dovolení slavení staroslovanské liturgie už Svatý stolec neviděl důvod.

⁴⁷ ASRS, AA.EE.SS., Pio XI., Cecoslovacchia, pos. 69 P.O., fasc. 70, f. 6. Jednotlivé stránky nejsou foliovány. (Relace arcibiskupa Stojana, 10. 1. 1923, s. 15-20.)

⁴⁸ AAV, ANC, b. 39, fasc. 236, f. 4-5v. 4. 2. 1924.

⁴⁹ AAV, ANC, b. 39, fasc. 236, f. 50r-51r. 24. 1. 1927.

⁵⁰ AAV, ANC, b. 39, fasc. 236, f. 53r. 3. 2. 1927.

Až do liturgické reformy po II. Vatikánském koncilu se rituály v Československu odvolávaly na výše mnohokrát zmiňovaný dekret: *Manuale rituum in cura animarum saepius occurrentium e rituali romano desumptum preces quae iuxta S. R. C Decretum diei 21. Maii 1920 lingua vulgari dici vel itenari possunt, continens*.⁵¹

Závěr

Slovanský liturgický jazyk představoval jeden z mála jazyků, který byl schválen jako legitimní liturgický jazyk vedle převažující latiny. Odvolání se na tradici sv. Cyrila a Metoděje proto bylo vnímáno jako vhodný argument pro zavádění lidového jazyka v liturgii v českých zemích. Tohoto argumentu se chopili reformní kněží a chtěli zavést liturgii v lidovém jazyce, brzy vyšel (od katolické hierarchie samozřejmě neschválený) Český misál. Biskupové sice nedovolené slavení mši v českém jazyce důsledně zakazovali, ale zabránit se jim tomu nepodařilo. Po vzniku Československé církve, která slavila liturgii výhradně v lidovém jazyce v návaznosti na obavu z masového odpadu věřících k církvi, kde je liturgie „srozumitelná všem“, požádali o širší dovození užívání lidového jazyka v liturgii a slavení mše ve staroslověnině pro české země. Z průběhu jednání bylo patrné, že panovala představa, že staroslovanská liturgie je srozumitelnější než latinská (i když to nebyla mše v lidovém jazyce), navíc tím mohl Svatý stolec projevít vstřícnost vůči českým zemím (historické zákazy staroslovanské liturgie představovaly možný příklad „nepřátelství“). I když byl výsledný dekret Svatého stolce uvítán, pro některé nebyl dost vstřícný (požadovali mši v lidovém jazyce). Jakmile však začalo zavádění lidového jazyka nad rámec dovolení dekretu, bylo to vnímáno negativně. Postupně obava z rozšiřování Československé církve upadala a navíc předchozím odchodům dekret nezabránil, dekret zůstal v platnosti, ale Svatý stolec odmítal jakékoli jeho případné rozšiřování či udělování výjimek.

O necelých 50 let později II. vatikánský koncil schválil užívání lidového jazyka v liturgii. Liturgické texty byly přeloženy nejen do slovanských jazyků, ale do všech. Samozřejmě překlady podléhají schválení, ale nikdo už se nepozastavuje nad možností slavit liturgii v lidovém jazyce namísto latinského.

Negotiations on the permission to celebrate the Old Slavonic liturgy for the Czech and Moravian dioceses in the 1920s

Jitka Jónová

Czech and Moravian bishops had already asked in the time of the First Vatican Council to extend the permission to use the vernacular language in the liturgy, but the Council unfortunately did not reach this topic. In the context of the Czech Catholic Modernism, the demand for the introduction of the vernacular language into the liturgy was again made, also referring to the tradition of the approval of the liturgy in the Old Slavonic language in the time of Sts. Cyril and Methodius. The emergence of the Czechoslovak Church, in which the liturgy was celebrated exclusively in the vernacular language, led the Czech and Moravian episcopate to request in 1920 that the possibility of using the vernacular language in the liturgy and celebrating Mass in Old Slavonic be extended. They argued especially on apologetic grounds. The Holy See approved the request after detailed discussion, with the greatest attention being paid to the Old Slavonic liturgy with regard to the Southern Slavs. The decree was favourably received, but soon there were violations of it, too loose interpretations, e.g. not allowing the celebration of Mass in the vernacular. Some bishops were more lenient with violations of the decree, but the Holy See strongly demanded its observance and disapproved of its extension.

⁵¹ Např. *Manuale Rituum* (Stříž), Praha: Česká katolická charita, 1955.